

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Osobní život Františka Josefa I.

Michaela Marešová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecný dějiny

Bakalářská práce

Osobní život Františka Josefa I.

Michaela Marešová

Vedoucí práce:

Mgr. Martin Urban

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Martinu Urbanovi za odborné vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Narození.....	3
2 Výchova.....	6
3 Svatba.....	11
4 Manželství.....	15
5 „Přítekně“	19
6 Politika.....	24
Závěr	28

Úvod

Císař František Josef I. byl nejdéle vládnoucím panovníkem habsburské monarchie. V pokročilém věku se stal symbolem státu, ztělesněním určitého principu vlády. Jeho neměnná podoba byla všudypřítomná. Občané Rakousko-Uherska vídali jeho podobu každý den. Na úřadech, ve školách, na mincích, známkách, pohlednicích atd. Není tedy náhodou, že byl vnímán spíš jako symbol než jako lidská bytost. Pod rouškou majestátu však bezpochyby žil člověk, který měl svůj osobní život, byť velmi spjatý se státem a vládou.

Cílem bakalářské práce je představit osobnost Františka Josefa I. a přiblížit jeho osobní a soukromý život. Autorka se tedy snaží pojednat o císaři jinak než jako o staříčkém mocnáři, který trávil mnoho hodin za pracovním stolem. Ústřední otázkou, kterou si autorka předsevzala zodpovědět, je, zda osobní život císaře zasahoval do politické sféry a jestli měl vliv na některá jeho politická rozhodnutí.

Práce obsahuje šest kapitol, které jsou chronologicky řazené. V první kapitole je věnován prostor rodičům Františka Josefa, arcivévodovi Františku Karlovi a jeho choti Žofii Bavorské. Zabývá se tedy tím, kdo byli jeho rodiče a proč narození Františka Josefa roku 1830 bylo tak velkou událostí. Druhá kapitola se zaměřuje na výchovu Františka Josefa, kterou organizovala jeho matka. Současně se zabývá nástupem Ferdinanda I. na trůn po smrti svého otce Františka I. v roce 1835. Dále revolucí roku 1848, která vedla k Ferdinandově abdikaci a nástupu jeho synovce Františka Josefa na trůn. Třetí kapitola se věnuje otázce sňatku a hledání potenciální manželky. Řeší Františkovu volbu Alžběty Bavorské a jeho sňatek v roce 1854. Popisem jejich vztahu a manželství se zabývá kapitola čtvrtá. Stěžejním tématem této kapitoly je čtenářovo seznámení se samotnou Alžbětou. Autorka popisuje její dětství, výchovu a pozdější manželství s rakouským císařem. Zabývá se dále Alžbětiným vztahem s tchyní Žofií a postupným odcizením císařského páru. Kapitola se věnuje také jejich dětem – Žofií, Gisele, Rudolfovi a Marii Valérii – jejich narození, okolnostem jejich výchovy a vztahu, který měli k otci Františku Josefovi. Pátá kapitola představuje samotné jádro práce, neboť se zaměřuje na jeho osobní utajovaný život, jmenovitě na jeho milostný vztah s Annou Nahowskou a „dobrou přítelkyní“ Kateřinou Schrattovou. Kapitola nejprve odpovídá na otázky, kdo byla Anna Nahowská a jakým způsobem do jejího života vstoupil císař František Josef. Odpověď na tyto otázky umožnil Annin zápisník, díky kterému můžeme získat nový pohled na rakouského císaře. Dalším tématem páté

kapitoly je Alžbětou povolený vztah mezi Františkem Josefem I. a Kateřinou Schrattovou. Závěrečná šestá kapitola hodnotí politickou dráhu Františka Josefa, přibližuje hlavní problémy zahraniční politiky, kterými se během své vlády zabýval, a uvádí ústupky, jež musel učinit. Zároveň se zabývá otázkou, do jaké míry ovlivnil jeho osobní života, například otázku rakousko-uherského vyrovnání. Kapitola hodnotí také osobní a rodinné tragédie, které ovlivnily jeho politické postoje a státnická rozhodnutí.

Při zpracování bakalářské práce byla využita odborná literatura v českém a německém jazyce. Autorka vycházela z celé řady literatury a odborných článků, jejichž obsah studovala, komparovala a následně využívala pro potřeby této práce. Pro bližší pochopení osobnosti císaře Františka Josefa bylo nepostradatelné dílo Otty Urbana – *František Josef I.* Kniha detailně a přehledně popisuje život panovníka, vyzdvihuje jeho přednosti a nebrání se ani oprávněné kritice. Ukazuje tak čtenáři císaře jako člověka, který byl zcela oddán svému lidu a státnickým povinnostem. Historici právem považují toto dílo za jedno z nejlepších. Ve stejném směru bylo autorce velmi užitečné také dílo Franze Herreho – *Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba.* K popisu císařova milostného života autorka využila vydaných zápisníků Anny Nahowské – *Anna Nahowská a František Josef I. Zápisníky.* Autorka zápisníků zde popisovala intimní vztah s císařem, čímž vytvořila důležitý zdroj poznatků o osobním a milostném životě Františka Josefa. Zdrojem práce bylo také dílo Friedricha Weissensteinera – *Ženy v životě císaře Františka Josefa.* Tato kniha však popisuje život císaře a jeho vztah k ženám poněkud nevybíravou a popularizační formou. Pro bližší pochopení Alžbětiny osobnosti bylo využito dílo Aleny Krivánkové – *Sisi. 21 kapitol ze života rakouské císařovny.* Tato kniha, při popisu života císařovny Alžběty, vyniká nestranností, což se jiným autorům a autorkám mnohdy úplně nedaří.

1 Narození

Prislušníci habsburského rodu vždy vyhledávali potenciální manželky v nejbližším rodinném kruhu. Kvůli tomu často docházelo ke genetickým vadám. Děti Františka I. nebyly výjimkou, protože František pojal za manželku Marii Terezii Neapolsko-Sicilskou, v jejímž rodině trpěli na dědičné mentální postižení. Jejich nejstarší syn Ferdinand se lišil svým vzhledem od ostatních. Hlavu měl větší, což kontrastovalo s jeho drobným tělem.¹ Trpěl těžkou epilepsií a duševní retardací. Jako s budoucím vládcem rakouské monarchie se s ním nepočítalo. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu se neočekávalo, že bude dlouho naživu. Proto císař František I. musel zajistit patřičnou výchovu i svému druhorozenému synovi Františku Karlovi.²

František Karel měl povislý spodní ret, typický znak habsburské dynastie. Jeho duševní zaostalost se však oproti bratrovi nijak neprojevovala. Nebyl nijak ctižádostivý, spíše flegmatický. Nezajímal se ani o armádu, ani o politiku a ani o církve. Činnost vyvíjel pouze v sociální a charitativní oblasti. Rád se zabýval dobročinnými akcemi, podporoval několik spolků a s oblibou se ukazoval obyvatelům Vídně. Chodil také rád na lov, provozoval tanec a divadlo. František Karel plánoval prožít klidný a bezstarostný život. Když v roce 1824 dosáhl plnoletosti, předstoupil před císaře s prosbou, aby se směl oženit. Čtvrtá manželka císaře, Karolína Augusta, podpořila jeho prosbu a navrhla do užšího výběru svoji sestru Žofii z rodu Wittelsbachů. Nepředpokládalo se, že by jeho bratr Ferdinand mohl někdy mít vlastní děti.³

Žofie pocházela z vedlejší větve wittelsbašské dynastie. Jejím otcem byl první bavorský král Maxmilián I. Josef, který měl dvanáct dětí ze dvou manželství. Bavorský král „[...] se řídil podle Habsburků a pěstoval výnosnou svatební politiku podle hesla: *Ostatní ať vedou války, ty, šťastné Bavorsko, se zasnubuj! Jeho snahou tedy bylo nadělat ze svých dcer královny a císařovny.*“⁴ Jako bavorská princezna byla nanejvýš pečlivě vychována. Především byl kladen důraz na náboženskou výchovu, což se u ní později projevilo ve striktní bigotnosti. Žofie měla bystrý rozum, silnou a pevnou vůli. Byla ctižádostivá a velmi sečtělá. Zajímala se o politiku a zájem nacházela v hudbě a divadle.⁵ Svým vzhledem nepatřila mezi klasické krásky. I přes její mírně baculatou postavu a kaštanové vlasy z biedermeierovské doby, zapůsobila na Vídeňany svojí

¹ PERNES, Jiří, *František Josef I. Nikdy nekorunovaný český král*, Praha 2005, s. 9.

² HOLLER, Gerd, *Žofie. Matka Františka Josefa I.*, Praha 1998, s. 12.

³ Tamtéž, s. 12–13.

⁴ Tamtéž, s. 14.

⁵ Tamtéž, s. 15.

roztomilostí a půvabem.⁶ Byla velice ctižádostivá a inteligentní, proto se chtěla dobře vdát. Téhož názoru byl i její otec, jelikož i ostatní dcery se dobře vdaly. Nejlepším řešením bylo uzavřít sňatek s nejvznešenějším rodem Habsburků, neboť v téže době se hledala dobrá partie pro Františka Karla. Případné manželství mělo upevnit svazek mezi Wittelsbachi a Habsburky, dvěma nejstaršími a nejváženějšími evropskými rody.⁷

V roce 1824 byl arcivévoda František Karel pozván na soukromou rodinnou návštěvu. Žofie nebyla svým budoucím manželem nijak nadšena. Nejprve si ho nechtěla vzít, avšak možnost, že by nakonec mohla být rakouskou císařovnou, byla silnější. Protože se nepředpokládal dlouhý Ferdinandův život, ještě téhož večera se zasnoubili. Své ano si řekli dne 4. listopadu 1824 ve vídeňském augustiniánském kostele. Manželé si však svými povahami souzeni nebyli. Ačkoliv Žofie svého manžela nemilovala, chtěla být alespoň šťastná.⁸ Oporou na rakouském dvoře jí byla sestra a zároveň císařovna Karolína Augusta, která Žofii seznámila s možnostmi života ve Vídni. Žofie byla nadšená.⁹ Zamilovala si císařské dvorní divadlo,¹⁰ kam často se svým manželem chodila. Od začátku jejich manželství bylo jasné, kdo bude v tomto páru dominantní a kdo bude v důležitých záležitostech rozhodovat.¹¹

Jelikož bavorská princezna pocházela z vedlejší větve wittelsbašské dynastie, která nebyla zatížena častými sňatky mezi Habsburky, měla Žofie do rakouského arcidomu přinést potřebnou novou krev a přivést na svět zdravého následníka habsburské monarchie.¹² Několik měsíců po svatbě byl dvůr neklidný. Žofie nemohla otěhotnět. Zvažovala se možnost, že nemůže mít děti. V té době bylo běžné, že žena určuje pohlaví dítěte a neplodnost. Vina tedy padala na ni. Když nakonec otěhotněla, nebylo to na dlouho. Potratila. Žofie protřpěla dalších pět potratů a lékaři jí nařídili léčebné procesy v lázních. Koncem roku 1829 při dalším pobytu v Ischlu, otěhotněla už pošesté. Celý rakouský dvůr projevoval v napjatém očekávání. Všichni měli o Žofii starost, především František Karel, a doufali, že tentokrát dítě donosí a přivede na svět chlapce. Na starost jí měl doktor Malfatti, který budoucí matce přísně nařídil klid na lůžku a povolil jí jen pár kroků po pokoji. Přípravy na rakouském dvoře byly v plném proudu a zázemí pro ještě nenarozeného potomka bylo zajištěno. Ovšem nejtěžší bylo

⁶ STELLNER, František, *Císařova matka. Životní příběh arcivévodkyně Žofie, matky císaře Františka Josefa I.* In: Historický obzor roč. 7, 1996, č. 5/6, s. 108.

⁷ HOLLER, s. 15.

⁸ STELLNER, s. 108.

⁹ WEISSENSTEINER, Friedrich, *Ženy v životě Františka Josefa*, Praha 2014, s. 11–12.

¹⁰ *Hofburgtheater*.

¹¹ WEISSENSTEINER, s. 9.

¹² STELLNER, s. 108.

nalézt vhodnou áju, tedy guvernanku neboli vychovatelku. Musela to být dvorní dáma nejvyšších kvalit, která zařídí patřičnou výchovu budoucího arcivévody. Jako ája byla zvolena baronka Luisa Sturmfederová.¹³

Den porodu se blížil a vše bylo připraveno. Porod dítěte „[...] *na vídeňském císařském dvoře je téměř státní akt, který se odehrává před zraky nejbližších rodinných příslušníků a příbuzných. Ti se tísní v porodní místnosti kolem postele rodičky, prožívají s ní její naděje a úzkosti, a napjatě sledují každý její pohyb jejího těla.*“¹⁴ Porodní bába určila, že se dítě pravděpodobně narodí 16. srpna 1830. Po dvou dnech byli povoláni lékaři a byl proveden klešťový porod. Dne 18. srpna 1830 přišel na svět chlapec. Byla to velká událost. Vědělo, že s velkou pravděpodobností bude chlapec pozdějším nástupcem habsburské monarchie. O dva dny po narození byl pokřtěn v schönbrunnské zámecké kapli jménem František Josef Karel.¹⁵

¹³ WEISSENSTEINER, s. 14–17.

¹⁴ Tamtéž, s. 17.

¹⁵ Tamtéž, s. 18.

2 Výchova

František Josef byl prvním a velmi oblíbeným vnoučetem tehdy vládnoucího císaře Františka I. Již v kojeneckém věku se k němu chovali jako k budoucímu císaři. Dalo by se říci, že malý arcivévoda byl dítě jako každé jiné. Urozený původ mu však bránil mít normální dětství. Byl opečovávaný, lépe šlechtěný a více trápený.¹⁶ Tři malá poranění v zátylku, které byly způsobené klešťovým porodem, vypalovali lapisem.¹⁷ Jinak malý Franzi, jak mu všichni na dvoře říkali, prokazoval známky zdravého ducha a věřilo se, že nezdědil rodinné choroby, které trápili především jeho strýce Ferdinanda.

Záhy po porodu se objevily spekulace, že je František Josef nemanželské dítě. Když se narodil, byly po dvoře rozšiřovány pomluvy, že František Karel není jeho otcem. Žofie měla blízký vztah se synem francouzského císaře Napoleona I., Orlíkem (Napoleon II.), který žil na vídeňském dvoře. Další sourozenci, například mexický císař Maxmilián, ovšem byli stejně schopní, a tak byly tyto pomluvy zřejmě pouhým výmyslem.¹⁸

Dětství Františka Josefa bylo už od narození diktováno jeho ctižádostivou matkou. Vybrala mu správné učitele, kteří měli mladého arcivévodu připravit na budoucí vládu. Již od malička měl svůj vlastní „minidvůr“ v čele s jeho guvernankou baronkou Louisou von Sturmfederovou. Ta měla v prvních šesti letech na starosti Františkovu výchovu. Jako jeho ája mohla být velmi spokojená. Malý Franzi, byl hodný a poslušný chlapec, s vrozeným smyslem pro pořádek. Nikdy mu nevadilo vzorně uklidit hračky, než sáhl po jiných. S dědou Františkem trávil více času než s otcem. Císař a děd František si každé ráno a večer našel čas, kdy si spolu hráli. Občas směl poslušný vnuk sedět v pracovně a přihlížet, jak dědeček úřaduje.¹⁹ Už jako malý si oblíbil hry na vojáky. V dětství se tak projevila jeho osobitá záliba pro svět armády. Téměř nikdy nezmeškal výměnu stráží a brzy znal všechny povely. Již jako dvouletý dostal malou pušku, šavli, tornu a grenadýrskou čepici. Byl prý na něho úchvatný pohled, napsala Žofie v jednom dopise své matce. Ve třech letech se vyznal v jednotlivých druzích zbraní, dokonce i v označování jednotlivých pluků. Jako pětiletý dostal k Vánocům ušitou kyrysnickou uniformu.²⁰ Dalo by se říci, že tyto záliby nebyly

¹⁶ URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991, s. 14–16.

¹⁷ Lapis je leptavý kamínek, který se používal například také k odstranění bradavic.

¹⁸ WEISSENSTEINER, s. 13–15.

¹⁹ URBAN, s. 15.

²⁰ Bílý kabát s bílými manžetami, světlomodré kalhoty a vysoké jezdecké boty.

probouzeny a pěstovány cíleně. Avšak když se objevily jako výraz osobních dispozic, náležitě se toho využilo.²¹

Když malý Franzi dovršil šesti let, převzali jeho výchovu vybraní aristokraté, kteří měli přispívat k rozvoji osobnosti malého arcivévody. Pro tuto nejdůležitější vývojovou fázi byl vybrán kníže Heinrich Bombelles. Metternich ho navrhl, protože jej považoval za nejvhodnějšího vychovatele budoucího císaře. Po jeho smrti Metternich poznamenal: „*Počítal jsem vždy tohoto člověka k onomu malému kruhu lidí, kteří zcela přirozeně mysleli stejně jako já, viděli, co jsem viděl já, a chtěli to, co jsem sám chtěl.*“²² Pro Žofii byl Bombelles pravým mužem na pravém místě. Proto s Metternichovým návrhem ihned souhlasila, neboť, jak se domnívala, kancléři by se mělo naslouchat.²³ Jako další mu byl přidělen hofmistr, představitel jeho osobního dvora, hrabě Johann Coroninni-Cronberg. Ten vycházel vstříc zálibám malého arcivévody a vtiskl jeho dennímu režimu typický vojenský ráz a řád.²⁴ Budili ho v sedm hodin ráno a do postele byl posílán ve 20 hodin večer. Studijní plán byl pro šesti letého chlapce velmi náročný.²⁵ Během prvního školního roku 1836/37 absolvoval mladý František Josef 13 až 18 hodin týdně, ve druhém roce již 32 hodin a počet hodin se neustále navyšoval. Až ve vyučovacím roce 1842/43 se jeho rozvrh ustálil na 50 hodinách týdně.²⁶ Měl v oblibě přírodní vědy, ale astronomii, technologii a filozofii do něho museli vtloukat. Ve třinácti letech ho poprvé vzali na lov a ukázalo se, co bude jeho zálibou po celý zbytek života. Pokud to shrneme, důležitou roli v jeho studijním plánu hrála jazyková průprava, která ho měla připravit na mnohotvárnost a rozdílnost jazyků habsburské monarchie. Proto se mezi lety 1842 až 1848 učil současně pět až sedm cizích jazyků. Za zajímavost můžeme považovat, že se nikdy neučil angličtinu a nikdy nenavštívil anglicky mluvící země.²⁷ Náročná výuka, která probíhala od jeho šesti let, vedla k tomu, že mladého arcivévodu poměrně izolovala od okolního světa. Tato izolovanost mu byla vlastní a vydržela mu po celý jeho zbytek života. Nikdy se moc nesblížil ani s vlastními sourozenci.²⁸ Nad jeho výchovou, studijním plánem a učiteli

²¹ URBAN, s. 15–16.

²² Tamtéž, s. 17.

²³ HERRE, Franz, *František Josef I. Jeho život – jeho doba*, Praha 1998, s. 26.

²⁴ URBAN, s. 16–17.

²⁵ GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav, *Osud trůnu habsburského*, Praha 1986, s. 231.

²⁶ Učil se tyto předměty: náboženství, němčinu, francouzštinu, psaní, kreslení, zeměpis, maďarštinu, češtinu, jízdu nebo tanec, tělocvik, šerm, plavání, dějepis, latinu, právo, politické vědy, fyziku, chemii, matematiku.

²⁷ URBAN, s. 17–18.

²⁸ WEISSENSTEINER, s. 26–28.

dohlížela především jeho matka Žofie. Snažila se o to, aby její syn patřičně dozrál k nástupu na trůn.²⁹

František Josef jako příští vládce byl nejen vojensky vychován, ale také soustavně školen. Ke třináctým narozeninám v roce 1843 dostal uniformu dragounského pluku č. 3 a byl jmenován jejím velitelem. Jako učitel, který ho měl naučit teorii i praktiky vojenského řemesla, byl jmenován major Franz von Hauslab. Dalo by se říci, že celkové zaměření výchovy a vzdělání se u mladého arcivévody lišilo oproti dřívější habsburské tradici. Byl totiž prvním následníkem, kterému se záměrně dostalo důstojnického vzdělání. Víme však, že vojevůdcovský talent postrádal. Přesto si armády vážil a považoval ji za důležitou součást základu moci. Nebyla však pro něho jen účelovým nástrojem moci, nýbrž i ztělesněním určitého principu, institucí s širším a vyšším posláním. Jeho záliba ve všem vojenském pak bude po celý život určovat styl jeho oblékání. Císařovým oděvem se až do smrti stane téměř výlučně vojenská uniforma.³⁰

František Josef byl oproti svému otci zřetelně inteligentnější. Proto do něj, jakožto budoucího císaře, začala vídeňská dvorní společnost vkládat velké naděje. Celá jeho „[...] výchova i výuka byly zaměřeny k jedinému účelu: vhodným způsobem poskytnout potřebné a přiměřené vědomosti a současně vždy zdůvodnit a zdůraznit naprosto nepochybnou výlučnost dynastie, a zvláště pak jejího panovníka.“³¹ Brzy se naučil dělat to, co se od něho očekávalo. František Josef si jednou zapsal do deníku: „bude mi patnáct – už zbývá málo času k výchově! Musím se proto snažit, abych se zlepšil!“³² Dobře si uvědomoval jeho budoucí roli na vídeňském dvoře. Proto si ho ke konci roku 1847, když mu bylo sedmnáct let, vzal na starost kníže Metternich. Ten měl Františkovi vštípit konzervativní názory o výlučnosti panovnické moci, aby budoucí císař udržel rakouský systém a tím i mír v Evropě. František Josef svému učiteli ochotně naslouchal a jeho poučky se snažil zapamatovat. Krizi monarchie v roce 1848 mu však Metternich zatajil. Skutečný stav habsburské monarchie mu po jistý čas do značné míry byl utajen.³³ Součástí výchovy Františka Josefa I. byly také reprezentační cesty, které absolvoval se svými vychovateli a také s oběma bratry Maxmiliánem a

²⁹ HERRE, s. 27.

³⁰ URBAN, s. 18.

³¹ Tamtéž, s. 21.

³² HERRE, s. 28.

³³ Tamtéž, s. 30–31.

Karlem Ludvíkem. Cílem těchto cest bylo, aby se budoucí císař seznámil s mnohonárodnostní monarchií.³⁴

Když v roce 1835 zemřel císař František I., byla i přese všechny námitky dodržena primogenitura. Na trůn usedl Ferdinand, který získal přívlastek „Dobrotivý“. Arcivévodkyně Žofie byla tímto krokem pohoršena, jelikož zdravotní stav švagra nebyl příznivý a stával se pouhou loutkou kancléře Metternicha.³⁵

Na jaře roku 1848 vypukla na mnoha místech v Evropě revoluce, která rychle šířila a zasáhla také habsburskou monarchii. Revoluce po Evropě rozšířila nové myšlenkové proudy. V Rakousku, stejně jako v jiných státech, toužilo obyvatelstvo po likvidaci feudálních přežitků (poddanství), občanské rovnosti, svobodách garantovaných ústavou a sociálních reformách. Nicméně Rakousko mělo jeden specifický rys. Bylo mnohonárodnostním státem, kde vedoucí postavení zaujímal rakouská a maďarská šlechta. Z toho pramenila vzájemná nevráživost, která obracela národy proti sobě. Rozdílné zájmy těchto konkurenčních nacionálních táborů nahrávaly ústřední vládě ve Vídni.³⁶ V březnu 1848 zasáhla revoluce také rakouskou monarchii a ve všech jejích oblastech volal lid po odvolání Metternicha, jakožto symbolu absolutismu. Dne 13. března 1848 vypukla revoluce ve Vídni, kde studenti, řemeslníci a měšťané vyrazili do ulic. Starý režim se zhroutil. Císař Ferdinand I. (V.) odvolal Metternicha a ten uprchl do Anglie.³⁷ Byla ustavena nová vláda v čele s Františkem Antonínem Kolovratem, jejíž vůdčí osobností byl ministr vnitra Franz von Pillersdorf, který měl připravit novou ústavu. Dne 25. dubna vyhlásil císař Ferdinand I. dubnovou ústavu. Tato tzv. oktrojovaná ústava³⁸ vyvolala vlnu nespokojenosti mezi obyvateli Vídně a v květnu 1848 povstali opět studenti a řemeslníci a začali stavět barikády. Tím donutili císařský dvůr uprchnout do Innsbrucku. Ferdinand I. se snažil o ústupky a v září 1848 zrušil robotu s podmínkou náhrady. Poddaní se museli od své vrchnosti vykoupit. V říjnu 1848 ve Vídni vypukla nová vlna rebelií. Císařský dvůr musel znovu uprchnout, tentokrát do Olomouce. Teprve koncem října vojsko pod velením knížete Alfreda Windischgrätze revoluci ve Vídni potlačilo. Ve stejné době utrpěla porážku

³⁴ URBAN, s. 19–20.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ TAYLOR, Alan John Percivale, *Poslední století habsburské monarchie. Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998, s. 75–80.

³⁷ BOGDAN, Henry, *Historie Habsburků. Sedm století rodu*, Praha 2003, s. 171–172.

³⁸ Také se používá názvu Pillersdorfova ústava.

také maďarská povstalecká vojska a v Itálii se dostávala situace pod kontrolu úspěšným postupem maršála Radeckého.³⁹

Mezitím se rodina císařského dvora snažila přesvědčit Ferdinanda I. aby abdikoval. V těžké době bylo zapotřebí „mladé krve“ a schopnějšího panovníka. Dne 2. prosince 1848 císař abdikoval ve prospěch svého synovce Františka Josefa. Abdikace a korunovace nového císaře to „*všechno se odehrávalo bez vědomí, natož pak se souhlasem širší veřejnosti jako výlučná rodinná a dvorní záležitost. Jakkoli se nový císař svým zevnějškem a vystupováním lišil od svého předchůdce, vzbudila změna na trůně ‚jen malé oučastenství v obecnstvu‘, které jak se dále dovídáme, okamžitě pochopilo, že ‚rakouská politika nabyde tímto zcela nového tvaru.‘*“⁴⁰ Revoluce dále pokračovala, avšak v březnu 1849 porazil maršál Radecký savojská vojska v bitvě u Novarry. Poté se válčilo již jen v Uhrách. Císaři Františku Josefovi I. pomohl ruský car Mikuláš I. a 13. srpna 1849 v bitvě u Villágoše byli Maďaři poraženi. Jednota rakouského císařství byla obnovena. Postavení rakouské vlády se poté upevňovalo a v prosinci 1851 byla oktrojovaná ústava zcela zrušena a nahrazena silvestrovskými dekrety. V Rakousku začalo období tzv. neoabsolutismu.⁴¹

³⁹ CORTI, Egon, CONTE, Caesar, SOKOL, Hans, *Kaiser Franz Joseph. Im Abendglanz einer Epoche*, Wien 1990, s. 27–39.

⁴⁰ URBAN, s. 37.

⁴¹ VAN DER KISTE, John, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008, s. 24–26.

3 Svatba

Revoluce byla potlačena a František Josef I. se mohl oprávněně domnívat, že je císařem z Boží milosti. V roce 1851 zahájil neabsolutistickou vládu v čele s knížetem Schwarzenbergem.⁴² Během prvních let vlády mladý císař vysedával dlouhé hodiny u psacího stolu, kde se věnoval různým vládním a úředním listinám, ke kterým připisoval poznámky na okraj. Udílel audience, přijímal ministry a cestoval do svých korunních zemí, kde navštěvoval vojenská zařízení, dohlížel na manévry, účastnil se vojenských přehlídek, jednal s úřady a také se zahraničními panovníky. Chodil na večere, do divadla, na lov a účastnil se mnoha plesů. František Josef lidskou bídu znal, avšak společenské problémy ve své říši neregistroval, nebyl k tomu vychován.⁴³ Po revoluci nastalo relativně klidné období, které narušila smrt knížete Schwarzenberga, což velmi zasáhlo mladého císaře a jeho matku Žofii. František již dalšího ministerského předsedu nejmenoval a jak psal v jednom dopise matce: „*Budu toho nyní muset zvládnout ještě víc sám, protože se nemohu na nikoho spolehnout tak jako na Schwarzenberga, ale i to má své dobré stránky.*“⁴⁴ Dne 18. února 1853 proběhl pokus o atentát na císaře Františka Josefa. Napadl ho nožem uherský krejčí János Libényi při jeho pravidelné procházce po vídeňských hradbách. Jeho matka byla tímto činem pobouřena a o to víc se prohloubila její nenávist pro vše maďarské.⁴⁵

Arcivévodkyně Žofie se po tomto incidentu rozhodla nalézt svému drahocennému synovi vhodnou manželku, která měla dostát všech jejích požadavků a přivést na svět následníka trůnu. Především měla pocházet ze starého šlechtického rodu s dokonalým rodokmenem, musela být katolička s reprezentativním vzhledem, schopnost mít děti a znalost cizích jazyků byla žádoucí.⁴⁶ František Josef byl velmi překvapen, když za ním matka přišla s požadavkem, aby se oženil. Žofie mu ihned navrhla několik princezen, které připadaly v úvahu a vůbec se nezajímala o jeho názor a představu. Sám mladý císař totiž našel zalíbení u mladé arcivévodkyně Alžběty, dcery uherského palatina Josefa,⁴⁷ a měl v úmyslu se s krásnou Maďarkou oženit. Avšak jeho matka byla silně proti, protože nesnášela Maďary. Z toho důvodu se jí představa, že by

⁴² ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, *Habsburkové v českých dějinách. Ve stínu tvých křídel*, Praha 2012, s. 217.

⁴³ WEISSENSTEINER, s. 49–50.

⁴⁴ Tamtéž, s. 52.

⁴⁵ ČORNJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, s. 218–220.

⁴⁶ GRÖBINGOVÁ, Sigrid-Maria, *Dvě nevěsty pro císaře. Sissi a její sestra Nené*, Praha 2002, s. 7.

⁴⁷ Josef Habsbursko-Lotrinský byl rakouský arcivévoda a uherský palatin. Byl syn Leopolda II. a bratr Františka I.

arcivévodkyně Alžběta byla císařovnou, velice přičila. I když pocházela z habsbursko-lotrinského rodu, Žofii to nestačilo a možnost sňatku důrazně odmítla. František Josef byl velice zklamaný, když jeho matka dala silně najevo svůj odpor k Alžbětě, a velmi rychle si uvědomil, že nepomohou žádné prosby. Coby poslušný syn se musel podrobit plánům své matky.⁴⁸ Alespoň prozatím.

Císařova matka se poohlížela po německých princeznách, které pocházely ze starých dynastických rodů, jako ona. Obracela se v první řadě na svoje sestry, které byly výhodně provdány. Jako první si vyhlédla pruskou princeznu Annu, neteř pruského krále Fridricha Viléma IV. Byla půvabná a František se do ní na první pohled zamiloval. Mělo to však háček. Anna již byla zasnoubená a to se nedalo zvrátit. Žofie se snažila tento svazek překazit a požadovala, aby v Prusku dali přednost Františku Josefovi. Nicméně dynastie Hohenzollernů neměla o rodinný svazek s Habsburky zájem. Důvodem byly také odlišné mocenské zájmy obou dynastií ohledně německého prostoru.⁴⁹ Rakousko zastávalo ideu Německého spolku, kdežto Prusko se snažilo o sjednocení Německa pod pruskou nadvládou.⁵⁰

Když tato cesta do Berlína nevyšla, matka navrhla Františku Josefovi za manželku jeho další sestřenici v Drážďanech. Sidonie byla dcerou saského krále Jana I. Od raného dětství však trpěla nemocemi, a navíc nebyla příliš hezká, což způsobilo rychlý odjezd arcivévodky z Drážďan. Plány matky se tak setkaly s odporem Františka Josefa. Žofii pak bylo jasné, že se syn v budoucnu nenechá ovlivňovat a že si budoucí manželku vybere sám. Matka mu ale nadále mu mohla předkládat návrhy. Proti tomu nic nenamítal, protože jeho denní režim byl natolik náročný, že mu nezbýval čas, aby se sám rozhlížel po nevěstě.⁵¹

Nakonec se Žofie obrátila ke své rodné zemi, k rodu Wittelsbachů. V Bavorsku měla sestru Ludoviku, která byla provdaná za vévodu Maximiliána. Ten pocházel z vedlejší linie vládnoucího rodu. Žofie si ale uvědomovala, že sňatek s vedlejší větví Wittelsbachů by byl nerovnorodý. Věřila však, že v případě takového sňatku by mohla defacto sama vychovat novou císařovnu. A proto se rozhodla napsat své sestře Ludovice, která měla dvě dcery na vdávání, Helenu a Alžbětu. Obě sestry, Ludovika a Žofie, při sprádní svatebních plánů své manžely v podstatě vynechaly. Domnívaly se,

⁴⁸ GROBINGOVÁ, s. 12.

⁴⁹ HOLLER, s. 185.

⁵⁰ Antagonismus zájmů Rakouska a Pruska v německém prostoru vyústí později v prusko-rakouskou válku roku 1866.

⁵¹ GRÖBINGOVÁ, s. 13.

že by jejich plán mohli překazit.⁵² Jako budoucí manželka císaře Františka Josefa byla vybrána starší dcera Helena, přezdívaná Nené. Jejich první setkání proběhlo již v roce 1848 v Innsbrucku. Sama tehdy čtrnáctiletá Nené netušila, že bude později vybrána za císařovu nevěstu.⁵³

V roce 1853 se matky rozhodly pro jejich další setkání v letním sídle v Ischlu, kde měl František Josef oslavit své třiadvacáté narozeniny, a zasnoubit se na přání jeho matky se svojí sestřenicí Helenou. Mladší Alžběta měla případně připadnout Karlovi Ludvíkovi, mladšímu bratrovi Františka Josefa. Proto se Ludvika rozhodla, že s sebou vezme i Alžbětu.⁵⁴ Dne 17. srpna dorazil sám císař do Ischlu, kde se rodiny sešly u čaje. Přítomny byly i obě princezny. Obě přijely kvůli rodinnému smutku oděny v černém. Mezi nimi byl však patrný rozdíl. Zatímco vážné Heleně černé šaty neslušely, vypadala přísnější a nedostupnější, Alžbětě naopak. Dokázala působit příjemnějším dojmem.⁵⁵ Toho si byl vědom i František Josef. Když spatřil Alžbětu, neodpustil si úsměv a jeho vážná tvář při pohledu na ní zmizela. Františkova pozornost se ubírala k ní. Byl její krásou uchvácen. Helena jako by nebyla. Císař byl rozhodnut a oznámil své matce, že si hodlá vzít Alžbětu. Žofie se snažila, aby si to ještě rozmyslel a neukvapoval se, ale on byl pevně rozhodnut.⁵⁶ Večer se konal ples, kde se tančil kotilion, František ho tančil s Alžbětou a na závěr od něho obdržela květinu na znamení, že ona je ta vyvolená. Na císařovy narozeniny 18. srpna 1853 mělo padnout rozhodnutí. František Josef požádal matku o svolení tety Ludoviky k zasnoubení s mladičkou Alžbětou. Ona sama neustále pochybovala, zda si ho má vzít, ale nakonec svolila. Jak její matka prohlásila: „*Císaři se nedává košem!*“ Oběma museli dát svolení hlavy rodin a vzhledem k úzkému příbuzenství musel dát svolení také papež. Vše proběhlo hladce a dne 24. srpna 1853 proběhlo oficiální prohlášení o zasnubách císaře Františka Josefa a bavorské princezny Alžběty.⁵⁷

Arcivévodkyně Žofie s tímto rozhodnutím nebyla spokojená a bylo to poprvé, co se jí císař vzepřel. František Josef do manželství nevstupoval jako nezkušený. O to se jeho matka postarala a dohlédla i na sexuální přípravu. Byla mu opatřena tzv. zasnoubitelka, tedy žena, která ho měla naučit věci, jenž by měl ovládat.⁵⁸

⁵² HOLLER, s. 185–186.

⁵³ GRÖBINGOVÁ, s. 16.

⁵⁴ URBAN, s. 57.

⁵⁵ GRÖBINGOVÁ, s. 34–36.

⁵⁶ HOLLER, s. 188.

⁵⁷ Tamtéž, s. 189.

⁵⁸ HOLLER, s. 182.

Během zasnub to Alžběta neměla jednoduché. Musela se naučit mnoho jazyků a etiketě, aby byla vhodnou manželkou pro císaře, jelikož na její vzdělání nebyl kladen takový důraz, jako tomu bylo u její sestry Heleny. Den svatby byl stanoven na 24. duben 1854. Sňatek Františka Josefa a Alžběty byl 21. v řadě mezi rakouským a wittelsbašským rodem.⁵⁹

⁵⁹ REYNAUDOVÁ, Elisabeth, *Sisi, rakouská císařovna*, Praha 2011, s. 14.

4 Manželství

Františkova nevěsta Alžběta, také zvaná Sissi, se narodila dne 24. prosince roku 1837 bavorskému vévodovi Maxmiliánovi Bavorskému a Ludovice, princezně bavorské. Sissi měla poklidné dětství, o které se postaral její otec Maxmilián. Jelikož nepatřil k hlavní větvi Wittelsbachů, mohl se tedy jakkoliv radovat ze života. Měl zálibu v cestování, věnoval se všemožným radovánkám, lovu a jízdě na koni. Všechny jeho záliby po něm Sissi zdědila. Nejkrásnější léta svého života prožila buď ve vévodském paláci v Mnichově, nebo na letním panství Possenhofen. Possenhofen byl pro ni něco jako ráj. Zde se starala o různá zvířata, vyrážela do přírody na lov, jezdila na koni a díky otci se začala věnovat jezdeckému umění. Byla postrachem učitelů a guvernantek. Byla neposedná, hodiny výuky pro ni byly utrpením, pokud ji téma nezaujalo. Přesto našla zálibu ve čtení, především v poezii. V otcově knihovně se seznamovala s německými básníky, jako byl například Heinrich Heine, kterého ctěla po zbytek života. Heine se pro ni stal inspirací i pro tvorbu vlastních veršů a básní.⁶⁰

Doposud si mladá Alžběta dělala, co si jen usmyslela. Nyní si však musela začít zvykat na nový život na rakouském dvoře. Když se stala rakouskou císařovnou, byla pod neustálým přísným drobnohledem. Nemohla udělat ani krok, aniž by o tom její tchýně Žofie nevěděla. Žofie ji obklopila dvorními dámami, které na ni měly dohlížet a donášet na vše, co Alžběta udělala.⁶¹ Žofie chtěla svoji šestnáctiletou neteř převychovat k obrazu svému, aby se stala tou dokonalou císařovnou. Nečekala však, že narazí na odpor a že Alžběta si takříkajíc „postaví hlavu“. Odlišné názory a postoje zapříčinily, že obě dámy k sobě nenašly cestu a jejich vztah čase přerostl v trvalý konflikt. František Josef se v tomto sporu nepostavil ani na jednu stranu. Tím pádem se nedokázal vymanit z matčina vlivu a nezastal se své manželky.⁶² Žofiiny zásahy měly určitě výrazný podíl na pozdějším odcizení manželů. I když ve většině knih o císařovně Alžbětě je arcivévodkyně Žofie vyobrazená jako přísná tchýně, která mladičkou snachu až terorizovala, z dochovaných dopisů,⁶³ víme, že se snažila mít se snachou přívětivý vztah. Snažila se jí jen pomoci, ale bohužel použila nesprávné metody, což si pak sama Alžběta vyložila po svém. Jak sám František Josef říkal: „Myslela to dobře.“⁶⁴ V pozdějších letech si pak Alžběta uvědomila, že Žofie jednala jen v zájmu císařské rodiny, avšak nikdy ji neodpustila, že nesla vinu na jejím nevydařeném

⁶⁰ WEISSENSTEINER, s. 57.

⁶¹ REYNAUDOVA, s. 26.

⁶² WEISSENSTEINER, s. 71.

⁶³ Dopisy, které Žofie posílala členům rodiny či důvěrným přítelkyním.

⁶⁴ KRIVÁNKOVÁ, Alena, *Sisi. 21 kapitol ze života rakouské císařovny*, Praha 2013, s. 42.

manželství. Samotný císař své manželce s ohledem na vlastní matku nerozuměl. Nechápal Alžbětu, proč se jí nepodřídila. Dle jeho názoru bylo v pořádku poslouchat matku tak, jak to sám dělal.⁶⁵

I přesto byl jejich vzájemný vztah na počátku manželství velmi dobrý. Postupem času se odcizili. Alžběta a František Josef vedli rozdílný život. Jako císař byl neustále za psacím stolem a od rána až do večera vyřizoval státnické povinnosti. Kdežto Alžběta mezitím dlela na zámku. Společných chvil bylo málo a nenalézali společná témata k debatě. Ačkoli nedokázali vést společný život, i tak se měli rádi.⁶⁶ František Josef nebyl rozhodně ideálním manželem, ale ke své manželce se vždy choval velmi zdvořile a snažil se ji splnit všechna její přání, což někdy bylo finančně náročné. Alžběta se snažila vyhýbat oficiálním událostem a neustále cestovala. S Františkem udržovali kontakt nejčastěji skrze dopisy. Jeden ze Sissiiných dopisů, který psala manželovi, prokazuje vzájemnou náklonnost: „*Za několik málo dní tě budu moci obejmout a ta myšlenka povzbuzuje moji duši, ale potom přijde zase dlouhé odloučení.*“⁶⁷

Prvním dítětem císařského páru byla holčička, která se narodila 5. března 1855. Dítě bylo pokřtěno jménem Žofie Frederika Dorothea Maria Josefa. Žofie se stala její kmotrou a bez ostychu chtěla, aby se dítě jmenovalo po ní.⁶⁸ Když se malá Žofie narodila, Alžběta a František Josef byli šťastím bez sebe. S nadšením pozorovali svojí prvorozenou dceru. Nicméně Žofie se rozhodla vzít do ruky její výchovu. Domnívala, že „dítě“ (Alžběta) nemůže vychovávat dítě. Zřídila ve svých komnatách dětský pokoj a vybrala kojnou, aniž by se poradila s rodiči. Pro vzájemný vztah císařovny a císařovny matky to mělo fatální následky. Alžběta nakonec ustoupila a přenechala výchovu své dcery tchýni a odjela z Vídně.⁶⁹ Když se Alžběta opět vrátila do Vídně, dcera Žofie ji už ani nepoznala. Císařovna matka měla všechno pěvně v rukou a sama matka nesměla nic.

Alžběta opět otěhotněla a 12. července 1856 přivedla na svět další dceru. Ta dostala jméno Gisela Ludovika Maria a její kmotrou se stala matka Alžběty, Ludovika. Přesto, že se narodila opět holčička, císař František Josef ji miloval stejně jako dceru Žofii. Podobně jako u prvorozené dcery řídila opět vše císařovna matka. Spor mezi oběma ženami vyústil v nesnesitelnou situaci. Alžběta se rozhodla odporovat tchýni a se snažila pomocí manžela dostat mateřských práv. František Josef jí vyhověl a matce se vzepřel. Žofie se obávala, že

⁶⁵ HOLLER, s. 204–205.

⁶⁶ GRÖBINGOVÁ, Sigrid-Maria, *Sisi a její rodina*, Praha 2007, s. 14.

⁶⁷ WEISSENSTEINER, s. 88.

⁶⁸ EGGHARDTOVÁ, Hanne, *Sisi a její děti. Ve stínu excentrické matky*, Praha 2013, s. 38–40.

⁶⁹ WEISSENSTEINER, s. 71–73.

když si Alžběta u manžela prosadila svou ohledně dětí, mohla by ho v budoucnu ovlivnit i v politické oblasti.

Na jaře roku 1857, přes protesty tchyně, si Alžběta vzala své dvě dcery na cestu do Uher, kam doprovázela císaře. Zprvu jen onemocněly, ale nakonec malá starší Žofie nemoci podlehla a dne 29. května 1857 zemřela. Rodiče byli u své dcery pár hodin před smrtí a poté František Josef poslal své matce telegram: „*Naše malá je anděličkem v nebi. Po dlouhém boji...v klidu zesnula. Jsme zničeni.*“⁷⁰

Mužského potomka se císařský pár dočkal roku 1858. Dne 21. srpna přišel na svět následník trůnu a byl pokřtěn jménem Rudolf František Karel Josef. Kmotrem se stal císařův otec arcivévoda František Karel. Z narození svého syna se František Josef velmi radoval. Již jako malému dál do kolébky řád zlatého rouna a hned první den jeho života byl jmenován plukovníkem. František mu jasně vytyčil směr jeho života. Rudolf se musí stát vojákem: „*Přeji si, aby Můj z milosti Boží Mně darovaný syn náležel od svého vstupu do tohoto světa Mé statečné armádě.*“⁷¹ Jeho přání však později zapříčilo rozpory mezi otcem a synem. Alžběta po porodu onemocněla a nemohla se o malého Rudolfa starat. Musela tedy rezignovat a svěřit syna do péče své tchyně.

Žofie se opět ujala výchovy obou dětí. Dětem byla milující babičkou, která se snažila vnoučatům udělat radost. Gisela a Rudolf vyrůstali bok po boku do Rudolfových šesti let, kdy přišla jeho přísná výchova. Oba nesli odloučení těžce. Výchovný plán pro syna vypracoval sám císař. Měl denně 12 až 13 hodin výuky, ale všichni ho hodnotili kladně. Byl velmi bystré dítě a učitelé oceňovali jeho rychlé chápání, intelekt a mnohostranné zájmy. Korunní princ Rudolf se měl podřídit přísné vojenské disciplíně, a proto arcivévodkyně Žofie vybrala vychovatele hraběte Leopolda Gondrecourta. Jeho tvrdý režim,⁷² který musel Rudolf podstoupit, byl tak fyzicky a psychicky náročný, že dokonce měli obavy o jeho život.⁷³ Tentokrát se Alžběta zachovala jako matka a napsala manželovi ultimátum. Vyzvala Františka Josefa, aby propustil Gondrecourta, ba dokonce ho postavila před volbu buď on, nebo já. Císař souhlasil a Alžbětě byla vyhrazena neomezená moc ve všem, co se týče dětí. Ona se rozhodla najít mu nového učitele, tím byl plukovník Latour. Alžběta s ním sestavila výchovný plán, naprosto odlišný od plánu Františka Josefa a snažila se synovi vštípit liberální hodnoty.⁷⁴

⁷⁰ EGGHARDTOVÁ, s. 52.

⁷¹ HAMMANOVÁ, Brigitte, *Alžběta, císařovna proti své vůli*, Praha 2002, s. 82.

⁷² Rudolf podstupoval škálu otužovacích metod a budil ho výstřelem z pistole.

⁷³ EGGHARDTOVÁ, s. 102.

⁷⁴ REYNAUDOVA, s. 51–52.

Další dítě přivedla Alžběta na svět dne 22. dubna 1868. Holčička se narodila v Budíně a při křtu dostala jméno Marie Valérie Matyllda Amálie, kmotrou se stala Marie, královna neapolsko-sicilská.⁷⁵ František Josef napsal své matce: „[...] *třeba by mi byl syn milejší, jsem Pánubohu vděčný i za dcerušku.*“⁷⁶ Jelikož byla Marie Valérie „uherským dítětem“ měla být vychována jen v maďarštině. Alžběta mohla konečně dostat svých mateřských práv a vychovat svoji dcera, jak sama chtěla. Byla velmi starostlivou matkou a bezmezně Marii Valérii milovala. Dcera si byla vědoma, jak moc ji matka miluje a měla s ní dobrý vztah. Avšak jedno s matkou nesdílela – lásku k Maďarsku. Vše maďarské se jí přičilo, protože všichni i císař s ní musel mluvit jen maďarsky na přání matky. Marie Valérie se tudíž kvůli matčině rozhodnutí nesblížila ani s vlastním otcem. Avšak svého otce zbožňovala a rozuměli si. Vždy měla pocit, že myslí stejně jako on.⁷⁷

František Josef byl především panovníkem, teprve pak manželem a otcem. Vladařské povinnosti si vyžadovaly téměř veškerý čas a bylo přirozené, že se císař nemohl o své děti starat osobně. Nicméně jako milující otec se staral o jejich blaho, zdraví, výchovu a rozvoj. Zajímal se více než jeho manželka Alžběta, která se raději uchýlila k cestování. Mohlo se zdát, že František Josef působil na své děti chladně a přísně, avšak své děti skutečně miloval.⁷⁸

⁷⁵ Marie, královna neapolsko-sicilská. Byla sestrou Alžběty Bavorské.

⁷⁶ EGGHARTOVÁ, s. 141.

⁷⁷ KŘIVÁNKOVÁ, s. 55–57.

⁷⁸ WEISSENSTEINER, s. 102.

5 „Přítelkyně“

Manželství císařského páru Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské mělo za následek, že mezi nimi postupně docházelo k odcizení. Jelikož Františkova manželka Alžběta neustále cestovala, užívala života a vyhýbala se svým povinnostem jak v manželství, tak i na rakouském dvoře, našel útěchu v mladičce Anně Nahowské. Znáмым faktem je, že František Josef měl velmi přátelský vztah s herečkou Kateřinou Schrattovou. Jenže díky zápisníkům od Anny Nahowské se dozvídáme, že ještě před ní existovala dáma, která okouzila samotného císaře. Tyto její zápisníky byly nalezeny až po její smrti v roce 1926 a nám ukazují nový pohled na císaře Františka Josefa I.

Anna Nahowská, rozená Nowaková, se narodila měšťanské rodině dne 18. června 1859. Byla dcerou Franze Nowaka, majitele továrny na proutěné zboží. Matka Karolína, rozená Zehetnerová zastávala úlohu služky a trpitelky, což byla stereotypní úloha měšťanské ženy v 19. Století. Přivedla na svět devět dětí, ale jen tři přežily. Otec zemřel, když Anně nebylo ještě ani třináct let. Tyto tragické události se odrážely na její psychice. Což znamenalo, že sama obávala smrti a nejráději by též zemřela. O jejím vzdělání bohužel nic nevíme. Lze tedy předpokládat, že Anna navštěvovala měšťanku a národní školu. Z jejího zápisníku je zřejmé, že nebyla vzdělanou ženou. Psala bez jakýchkoli zábran, neznala pravopis a její němčina měla hodně nedostatků. Když jí bylo čtrnáct a půl, matka už ji hledala potenciálního manžela. Dceři vybrala továrníka Johanna Heuducka, výrobce hedvábných mašlí. Jejich svatba se konala 30. ledna 1875 a v této souvislosti si Anna zapsala do deníku: „*Já sama byla ráda, že odejdu z domu, kde sídlily jen nemoc a smrt, a, upřímně řečeno, i když jsem byla velká, silná a zdravá, přece jen jsem věřila, že teď přijde řada umřít na mě.*“⁷⁹ Matka se domnívala, že Heuduck bude partner pro výhodný sňatek s její dcerou. Byl to člověk, který vyhledával náruživou společnost, ve které většinu svého času trávil v hospodě a nacházel potěšení u jiných žen. A proto jejich manželství nebylo šťastné i přesto, že se to Anně nelíbilo, nadále plnila manželské povinnosti.⁸⁰

V květnu 1875 si Anna zaznamenala do deníku, že ji manžel doporučil rozptýlení. Ovšem nesměla být obtěžována muži na svých procházkách, a proto zvolila ranní hodinu. Se svojí služkou zašly do Schönbrunnu, kde potkaly císaře, kterého však ona nepoznala, jelikož ho nikdy neviděla. „Důstojník se na ni nemohl vynadávat. „*Že by*

⁷⁹ NAHOWSKI, Anna, SAATHEN, Friedrich (ed.), *Anna Nahowská a císař František Josef. Zápisníky*, Brno 1994, s. 24.

⁸⁰ WEISSENSTEINER, s. 147–149.

však císař neměl ženy rád, to se o něm v žádném případě říci nedá. Na krásných ženách ulpěl a ne jeden jeho pohled. A víc než jen to. A tak mu ... padne do oka světlovlasá, snad trochu baculatá, ale rozkošná dívka, která se náhodou vynoří proti němu na cestě“.⁸¹ Císař ji šel v patách, proto ona spěchala k myslivně v domnění, že zde nalezne bezpečí. Přesto ji císař následoval. Scénu pospala Anna ve svém deníku: „[...] tedy běžím dál, ale slyším, jak se Jeho kroky přibližují, teď už je těsně za mnou, – – v tom z protější strany přichází zámecká stráž a já jsem vysvobozena, císař mizí.“⁸² Anna císaře zaujala a snažil se o opětovné setkání, ke kterým poté skutečně docházelo. Scházeli se každý den časně ráno na společné procházce. Z deníku je však patrné, že Anna pochybovala o dalších vycházkách. Císař se jí však líbil a byla polichocena, že o ní jevil zájem. A proto její rozhodnutí přimělo k dalším jejich setkáním.

K prvnímu bližšímu kontaktu mezi císařem a Annou došlo v červnu 1875. František Josef jí políbil ruku a žádal ji, aby mu věnovala políbení. Samotná Anna se neodvážila na něj pohlédnout, císař přesto prosbu opakoval a poté „sklonil, se, pozvedl mi hlavu a já jsem Ho opravdu políbila.“⁸³ Tento Františkův počín Annu Nahowskou polichotil. V polovině července se již scházeli každý den. Započal tak jejich zvláštní a tajný milostný vztah. Na začátku jejich vztahu měl císař pětáctýřicet, již děd a Anna byla jako šestnáctiletá provdaná žena. Její manželství nebylo šťastné, a nakonec skončilo rozvodem. Po něm se i nadále scházela s Františkem Josefem. Aby mu byla co nejbliže, přestěhovala se roku 1878 z Hetzendorfu do Schönbrunnské ulice č. 8. Nejčastěji se scházeli v Tyrolské zahradě, kde měli soukromí. Anna mu v květnu 1878 nabízela návštěvu v jejím bytě, to císař odmítl. Sám se však v září téhož roku dotázal, zdali by jí mohl navštívit. Anna svolila a císař jí řekl: „až přijdu, nebudete na sobě mít tu obtížnou šněrovačku. [...] Víte co, pokračoval, jestli mě máte ráda, očekávejte mě v posteli.“⁸⁴ Císař jí poprvé navštívil doma 8. října. Jinak se setkávali převážně v létě, když se císař nacházel v Schönbrunnu. V zimě se zdržoval převážně ve Vídni.

Roku 1879 Anna Heuducková potkala Františka Nahowského, za kterého se později provdala. Když se Anna poprvé seznámila s Františkem Nahowským, tak jím byla okouzlena a nemohla se rozhodnout. Avšak toužila po obou mužích. Milovala Nahowského, tak i císaře Františka Josefa. Proto udržovala vztah s oběma muži. Ve svém deníku se zmínila o dopisu pro císaře, kde ho prosí o svolení se sňatkem, jen za

⁸¹ WEISSENSTEINER, s. 146.

⁸² NAHOWSKI, s. 26.

⁸³ Citát převzat z: NAHOWSKI, s. 28.

⁸⁴ Tamtéž s. 46.

předpokladu, že si zachová císařovu přízeň. František Josef odpověděl: „*Uvažoval jsem o tom. Pro vás bude nejlepší, když se vdáte.*“⁸⁵ Anna tuto odpověď od císaře nečekala. Proto se ho zeptala, zda se na ni zlobí. Avšak císař pravil: „*To vám nemohu a nesmím říci. Já vás přece nesmím milovat. – Ted' vás také již nesmím líbat, když budete vdaná, ale zůstaneme dobrými přáteli.* [...]“⁸⁶

Z druhého manželství pak měla Anna Nahowská celkem tři děti. O druhorozené dceři Heleně se vídeňská aristokracie domnívala, že otcem je císař František Josef. Ze zápisníku ovšem zjistíme, že otcem je její manžel František Nahowski. Ačkoliv Anna mohla tento fakt vynechat, záměrně si to do deníku zapsat nemusela.

Pokud jde o četnost vzájemných setkání, zpočátku se setkávali často. V pozdějších letech, zejména od roku 1884, tomu tak již nebylo. Anna mnohdy čekala i pár měsíců, než se opět sešli. V roce 1886 František Josef poznal Kateřinu Schrattovou. Anna Nahowská, i když si to nepřiznala, pochopitelně žárlila. Postrádala císařovu pozornost. Již nebyla tou první, se kterou by se rád císař setkal. Je to i patrné i z jejich zápisků. V roce 1888 uviděla Františka Josefa s Kateřinou při procházce a ona je sledovala. Snad poprvé Anna zvýšila na něj hlas, což vedlo k hádce mezi nimi. Při dalším rozhovoru vysvětlil císař Anně, že Kateřina je jen přítelkyní. Jejich poslední schůzka proběhla 29. prosince 1888. Do deníku si Anna poznamenala: „*Když přišel, netušila jsem, že je to návštěva poslední.* [...] *Popřáli jsme si šťastný nový rok netušíce, kolik utrpení nový rok přinese.*“⁸⁷ Celkem jejich vztah trval čtrnáct let. Od roku 1875 až do roku 1889.⁸⁸ Když Anně přišel dopis od generálního ředitele nevyšších soukromých a rodinných fondů, bylo jí jasné, že chce císař poměr ukončit a pověřil tím někoho jiného. Jako „odstupné“ obdržela 200 000 zlatých a učinila prohlášení: „*Tímto potvrzují, že jsem dnešního dne obdržela od Jeho Veličenstva císaře jako dar 200 000 zlatých. Dále přísahám, že o setkání s Jeho Veličenstvem budu vždycky mlčet.*“⁸⁹ To také dodržela. Nikdy se nezmínila a jejich vztahu. O jejich vztahu se zjistilo až po její smrti. Teprve v roce 1986 byl vydán její tajný deník.⁹⁰

Císařovna Alžběta věděla, že svým povinností císařovny i manželky nemůže dostát. Proto se sama postarala o to, aby František Josef získal přítelkyni. Kateřina

⁸⁵ WEISSENSTEINER, s. 151.

⁸⁶ Tamtéž s. 152.

⁸⁷ NAHOWSKI, s. 121.

⁸⁸ Přesněji to bylo třináct let. Jelikož naposledy se viděli v roce 1888.

⁸⁹ NAHOWSKI s. 125.

⁹⁰ WEISSENSTEINER, s. 160.

Schrattová byla známa herečka Burgtheatru. Sama Alžběta darovala císaři portrét⁹¹ mladé Kateřiny. František Josef byl její krásou ohromen a s pomocí manželky Alžběty se poprvé seznamují. Jenž se poté přišel několikrát podívat na její představení.

Kateřina Schrattová se narodila 11. září 1853 jako dcera zámožného obchodníka v Badenu u Vídně. Vystudovala soukromou divadelní akademii ve Vídni a jako devatenáctiletá dostala angažmá v městském divadle ve Vídni.⁹² V roce 1879 si vzala Mařara Nikolause Kisse von Ittebe, ale záhy pochopila, že manžel byl zadlužený požitkář. Kvůli velkým dluhům po manželovi hrozilo Kateřině Schrattové v roce 1883 nebezpečí, že ztroskotá její angažmá v císařském Hofburgtheatru ve Vídni. Jako herečka byla odkázána na svou dobrou pověst. Pomocí Eduarda Palmera⁹³ se stala od 1. listopadu 1883 herečkou císařského Burgtheatru. Zde ji poprvé spatřil František Josef.⁹⁴

Následně ji obdaroval drahocenným smaragdovým prstenem a prvním dopisem z 23. května 1886: „*Má milostivá paní, prosím Vás, abyste přiloženou pozornost přijala jako projev mého nejhlubšího díku za to, že jste podstoupila takovou námahu a seděla modelem pro Angeliho obraz. Znovu musím opakovat, že bych si nikdy nedovolil od Vás takovou oběť požadovat, a proto byla moje radost z drahého dárku tím větší. Váš oddaný obdivovatel.*“⁹⁵ Během jejich vztahu si mezi sebou poslali nespočet dopisů.

Když se začal s Kateřinou scházet, bylo mu jasné, že vztah s Annou Nahowskou musí ukončit. Chtěl se naplno věnovat pouze Kateřině. V roce 1889, tři roky po prvním seznámení, se z přátelství stal milostný vztah. Nicméně jeho komorník Ketterl napsal, že Kateřina nebyla císařovou přítelkyní, ale přítelem. Zastávala úkol, kde naslouchala a trávila s ním čas. Po císařovnině smrti měla větší roly v životě císaře. Více o něj dbala, starala se o jeho zdraví a „*téměř jen v její společnosti užil císař štěstí a míru, u ní našel rozptýlení, zotavení a porozumění* [...]“⁹⁶ Ale co se týče politiky, František Josef nikdy s Kateřinou Schrattovou neřešil, vše si nechal pro sebe. Tak tomu bylo i u Anny Nahowské.

Nelze tvrdit, že František Josef byl jediným milencem Kateřiny Schrattové. Jednoho nápadníka měla ještě před císařem. František Josef o tom dobře věděl, jelikož

⁹¹ Portrét namaloval rakouský malíř Heinrich von Angeli.

⁹² Blíže viz MARKUS, Georg, *Katharina Schratt*, Wien 1987, s. 38–40.

⁹³ Eduard Palmer byl Kateřinin mecenáš, jež za ní zaplatil všechny dluhy.

⁹⁴ HAMANNOVÁ, Brigitte, *Moje milá, dobrá přítelkyně! Milostný vztah císaře Františka Josefa I. a herečky Kateřiny Schrattové*, Praha 2002, s. 14–15.

⁹⁵ HAMANNOVÁ, s. 22.

⁹⁶ HODÍK, Milan, *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.*, Praha 1970, s. 57.

se mu Kateřina nebála svěřovat: „*Otevřenost, s jakou jste mi vyprávěla o záležitosti s Wilczekem, mě opět naladila tak, že klidně mohu snášet dlouhé odloučení.*“⁹⁷ Je zřejmé, že na hraběte Wilczeka žárlil. Kateřina působila císaři nejen citová trápení, ale také finanční. Ráda navštěvovala kasina, kde pravidelně nechávala dosti peněz. František Josef ji musel v tomto směru několikrát sanovat. Vedle toho od císaře dostávala dary od šperků po vily. Kvůli jednomu konfliktu a pozdějších rozdílných názorů se jejich cesty rozcházely na několik let. Důvodem bylo císařovo odmítnutí její prosby. Kateřina přišla do konfliktu s novým ředitelem divadla, který ji odmítl dávat hlavní role. Tímto krokem byla pohoršena a naléhala na Františka, aby ředitele propustil, ten ji však nevyhověl. Poté podala výpověď, kterou nemyslela vážně. Nicméně sám císař ji podepsal, což znamenalo také rozchod jejich přátelského vztahu. Avšak ještě před smrtí se František Josef a Kateřina Schrattová sešli.⁹⁸

⁹⁷ WEISSENSTEINER, s. 171.

⁹⁸ Tamtéž, s. 179–184.

6 Politika

Osobní život Františka Josefa I. byl natolik provázán s rolí císaře, že je nezbytné pojednat i o politických a státnických kvalitách jeho osobnosti. Jak už bylo řečeno v předchozích kapitolách, František Josef byl vychováván ctižádostivou matkou, která chtěla pro něho zajistit patřičnou budoucnost. Samotná výchova směřovala jen k jedinému cíli. Měl se stát budoucím císařem, který bude vládnout z Boží milosti a nejlépe absolutisticky.

V roce 1848 zachvátila habsburskou monarchii vlna revolucí a František Josef, po abdikaci strýce Ferdinanda I. (V.), nastoupil 2. prosince 1848 na trůn. Jako mladý císař vykonával své povinnosti poctivě a sám si pečlivě četl veškeré dokumenty. Jak poznamenal jeho ministerský předseda: „*Pracoval nejméně deset hodin denně, měl bystrý rozum a jeho píle v úřadě, zvláště při tak mladém věku, byla obdivuhodná.*“⁹⁹ V prvním roce vlády se musel soustředit na potlačení revoluce a tak zaznělo heslo nového císaře – *Viribus unitis*. Společnými silami se mu také povedlo a revoluci potlačil. František Josef chtěl být „*císařem ,z Boží milosti’, vědom si své vladařské důstojnosti a udržující patřičný odstup od těch, jimž vládl, tedy nikoli ,konstitučním císařem‘ jako povolný Ferdinand, závislý na paragrafech ústavy, nebo dokonce na přízni lidu.*“¹⁰⁰ Právě díky konzervativní výchově byla jeho politickým ideálem absolutistická vláda bez ústavy a spoluúčasti parlamentu.¹⁰¹

Po revoluci císař František Josef I. naléhal, aby se zakročilo se zbytkem revoluce a 20. srpna 1851 byl státní převrat proti ústavě. Císař zrušil odpovědnost ministrů vůči parlamentu a vláda byla podřízena panovníkově vůli. Následně František Josef napsal matce toto: „*Až budete číst dnešní noviny, uvidíte, že jsme udělali další veliký krok. Hodili jsme ústavnost přes palubu a Rakousko má nyní opět jediného pána. Nyní je třeba pracovat ještě pilněji a díky Bohu za to, že už jsme během tří let skoro tam, kam bychom měli dojít.*“¹⁰² Což se Františkovi Josefovi splnilo dne 31. prosince 1851 vydáním silvestrovského patentu, jenž zrušil ústavu a obnovil absolutismus.¹⁰³ Císař se snažil být obojím, jak absolutním panovníkem, tak i nevyšším správcem svého státu.¹⁰⁴

⁹⁹ HERRE, s. 72.

¹⁰⁰ HERRE, s. 71.

¹⁰¹ VOCELKA, Karl, *Vše o Habsburcích*, Praha 2016, s. 76–77.

¹⁰² URBAN, s. 46.

¹⁰³ HERRE, s. 89–90.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 91.

V prvních desetiletí své vlády důvěřoval císař pouze dvěma mužům – ministerskému předsedovi Felixi knížeti Schwarzenbergovi a šéfovi císařovy vojenské kanceláře hraběti Karlu Grűnnemu. Když v roce 1852 zemřel Schwarzenberg, císař za něho nikdy nenašel odpovídající náhradu. František Josef už nikomu tak nedůvěřoval jako jemu.¹⁰⁵

František Josef I. nikdy nechápal, proč by se měl o svoji moc, kterou chápal jako výraz Boží vůle, dělit s národy monarchie. Princip moci soustředěné v rukou panovníka vnímal jako přirozenost. Po revoluci se neustále obával, že jeho císařská autorita bude ohrožena, a proto se domníval, že ji musí opatrně a přísně střežit. Všechny ve svém okolí sledoval s podezřením. Snažil se je udržet zkrátka a hlavně v ničem neustupovat. A v obavě, že se příliš odhalí a oslabí svoje postavení. Tak se František Josef začal projevovat odmítavě a nepřístupně. Což zapříčinilo, že navenek působil chladně a bez známky citu.¹⁰⁶

V zahraniční politice se mladý císař výrazněji angažoval až během krymské války.¹⁰⁷ František Josef se nepřiklonil ani k jedné straně a zároveň nepodpořil svého spojence, ruského cara Mikuláše I. To na konec způsobilo zhoršení vztahů mezi Rakouskem a Ruskem a v budoucnu také rozpad Svaté aliance.¹⁰⁸ V 50. letech, v důsledku Krymské války, se Rakousko ocitlo v diplomatické izolaci. Toho využila Francie a přiměla Sardinské království, aby vyprovokovalo Rakousko k válce v Itálii. Válka vypukla v roce 1859. Rakušané zde utrpěli porážku od spojených italských a francouzských vojsk v bitvě u Magenty a u Solferina. Následná ztráta Lombardie byla císařovým zřetelným neúspěchem. Na bojišti se navíc ukázalo, že František Josef není dobrým polním velitelem.¹⁰⁹

Teprve vojenské porážky, nejprve v konfliktu s Itálií, a pozdější prohra s Pruskem ho přinutily ke kompromisům na domácí scéně. Dne 20. Října 1860 se František Josef zřekl absolutismu a vydal tzv. říjnový diplom. Tím otevřel cestu ke konstituční monarchii. Tato cesta se přičila jeho přesvědčení, avšak nebylo zbytí. Pokud chtěl udržet monarchii pohromadě, musel učinit ústupky.¹¹⁰

¹⁰⁵ WINKELHOFEROVÁ, Martina, *Viribus Unitis, císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa*, Praha 2011, s. 38.

¹⁰⁶ HERRE, s. 88–89.

¹⁰⁷ Krymská válka probíhala mezi lety 1853–1856.

¹⁰⁸ Svatá aliance bylo spojení tří císařů Rakouska, Ruska a Pruska, vytvořené v roce 1815. Aliance měla dohlížet na pořádek v Evropě, pomocí křesťanské solidarity.

¹⁰⁹ HERRE, s. 122–145.

¹¹⁰ BOGDAN, s. 181–182.

Dalším vnějším činitelem byla prusko-rakouská válka roku 1866. V 60. letech rostly rozpory mezi Rakouskem a Pruskem v Německém spolku. Rakousko zastávalo ideu uspořádání německých států jako volné federace jednotlivých států, kdežto Prusko se snažilo o hegemonii v německém prostoru a co nejrychlejší sjednocení Německa pod dominancí Pruska. Podnětem k válce byly spory ohledně rozdělené správy Šlesvicka a Holštýnska mezi Rakousko a Prusko po společné válce s Dánskem. V konfliktu s Pruskem, do něhož se zapojilo také Italské království, bylo Rakousko nakonec poraženo v bitvě u Hradce Králové dne 3. července 1866. Po prohrané válce musel František Josef vyklidit mocenskou pozici v německém prostoru a vzdát se Benátska.¹¹¹

Porážka Pruska se otevřela cestu ke konstituční monarchii a dualismu. František Josef váhal, zda má monarchii rozdělit, nicméně aby udržel v soustátí Uhersko, rozhodl se pro vyjednávání. To bylo snad poprvé, kdy se císařovna Alžběta rozhodla vmísit do politiky. Sama naléhala a přimlouvala se za Uhersko u Františka Josefa. Můžeme říci, že na vzniku dualismu měla nemalý podíl.¹¹² Důsledkem bylo roku 1867 rakousko-uherské vyrovnání, čímž vzniklo Rakousko-Uhersko. I když Uhry měly určitou autonomii, oba státy měly společná ministerstva – zahraničí, války a financí.¹¹³ František Josef byl následně korunován uherským králem. Tato skutečnost se nelíbila Čechům. Český národ se totiž korunování Františka Josefa českým králem, nikdy nedočkal a česká politická reprezentace dlouhá léta usilovala o podobné vyrovnání, nebo alespoň určitou míru autonomie v soustátí. Nesmíme ale opomenout to, že František se nikdy nenechal korunovat ani rakouským císařem.¹¹⁴

Ztráta držav v Itálii a ztráta pozic v německém prostoru zapříčinila, že František Josef obrátil svoji zahraničně politickou snahu na východ, především na Balkán. Obráným paktem proti Rusku s Německým císařstvím vznikl roku 1879 tzv. Dvojspolek, a který se roku 1882 rozšířil ještě o Itálii, čímž vznikl Trojspolek. Dalším politickým tahem Františka Josefa byla anexe Bosny a Hercegoviny v roce 1908, která způsobila velkou mezinárodní krizi a do budoucna nenapravitelně poškodila vztahy mezi Rakouskem a Ruskem a stejně tak mezi Rakouskem a Srbskem.¹¹⁵

František Josef za svůj život nebyl ušetřen mnoha tragédiím. Smrt blízkých ho přiměla zaměřit se více na státnickou a úřednickou činnost. Způsobila i to, že se více

¹¹¹ VAN DER KISTE, s. 86–92.

¹¹² VOCELKA, s. 79.

¹¹³ HERRE, s. 201.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 210.

¹¹⁵ Blíže viz SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999.

uzavřel do sebe. První tragickou událostí v jeho životě byla smrt prvorozené dcery Žofie v roce 1857. Další rána přišla, když jeho bratra Maxmiliána dne 19. června 1867 zajali a v Mexiku a následně popravili. Vztahy mezi Františkem Josefem a Maxmiliánem sice nebyly přívětivé, ale i tak ho jeho smrt výrazně zasáhla. Nanejvýš tragická událost ho zasáhla, když jeho jediný syn a následník trůnu Rudolf spáchal sebevraždu. Stalo se tak v Mayerlingu 30. ledna 1889. Františka Josefa se synova sebevražda velice dotkla a mrzelo ho, že po sobě nezanechal pro něj ani dopis na rozloučenou. Nicméně příčina smrti korunního prince Rudolfa byla pro veřejnost ututlaná.¹¹⁶ Smrt jediného syna nesl císařský pár velice těžce. Alžběta se uzavřela do sebe a František Josef se více ponořil do práce. Další ranou osudu bylo, když 10. září 1898 byla císařovna Alžběta zavražděna italským anarchistou Luigiem Luchiniem. I když se manželé postupně od sebe vzdalovali, nepřestali se mít rádi.¹¹⁷

Jelikož po smrti syna neměl František Josef následníka trůnu, připadla volba na syna Karla Ludvíka, Františka Ferdinanda d'Este. Vztahy mezi ním a Františkem Josefem nebyly přívětivé, především kvůli nerovnorodému sňatku s Žofií Chotkovou. S tímto sňatkem císař nesouhlasil a také to dával zřetelně najevo.¹¹⁸ Manželům se stala osudným cestou do Sarajeva, kde na ně byl spáchán atentát na dne 28. června 1914. Oba podlehli výstřelům atentátníka Gavrila Principa. Smrti Františka Ferdinanda a jeho manželky sice nebyla pro císaře taková tragédie, jako ty předešlé, ale sám atentát byl hlavně ranou habsburskému soustátí. Válka byla zřejmě nevyhnutelnou.¹¹⁹

František Josef I. válku sám vyvolat nechtěl, ale okolnosti mu nedaly na výběr. Měsíc po Sarajevském atentátu vyhlásil císař František Josef I. válku Srbsku. Vydal manifest *Mým národům*, kde oznamoval vstup monarchie do války. V manifestu stálo: „*Bylo mým nejvroucnějším přáním, abych léta, která z Boží milosti jsou Mi ještě dopřána, mohl zasvětit dílům míru a uchránil Svoje národy před těžkými oběťmi a břemeny války. V radě Prozřetelnosti bylo jinak rozhodnuto. Pletichy protivníka plného nenávisti nutí Mne, abych na obranu cti Svého mocnářství, na ochranu jeho vážnosti a moci k zabezpečení jeho državy po dlouhých letech míru chopil se meče...*“¹²⁰ Zřejmě nečekal, že se konflikt stane celosvětovým. František Josef I. zemřel 21. listopadu 1916 a své monarchii vládl 68 let.

¹¹⁶ CORTI, Egon, CONTE, Caesar, SOKOL, s. 204–205.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 229–230.

¹¹⁸ GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha 2000, s. 93–99.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 296–304.

¹²⁰ Celý text viz DEJMEK, Jindřich a kol., *František Josef I. Sto let od smrti*, Praha 2017.

Závěr

Císař František Josef I. byl v době svého nástupu na trůn považován za naději. Avšak jeho obnova absolutistické moci zapříčinila nevoli ve společnosti. Teprve osmnáctiletý monarcha se stal neoblíbeným. Negativní dopady na jeho osobnost, jako panovníka habsburské monarchie, měly rodinné tragédie a politické neúspěchy. Během života zažil ztrátu dcery Žofie, bratra Maxmiliána, syna Rudolfa, manželky Alžběty a následníka trůnu Františka Ferdinanda. Zároveň prohraná válka a ztráta držav v Itálii, prohraná válka s Pruskem, faktické rozdělení státu a vznik Rakousko-Uherska apod., to vše mělo vliv na jeho osobnost. Nicméně nemůžeme odepřít Františku Josefovi jeho píli a svědomitost, kterou vynaložil na udržení celistvosti mnohonárodnostního státu, kterému vládl 68 let.

František Josef byl popisován jako člověk, který navenek neprojevoval emoce. Vlivem své výchovy se je naučil nedávat najevo. Z toho důvodu mohl na své okolí působit chladně, bez známky porozumění. Již v mládí měl spíše introvertní povahu, jinak byl hodný a pečlivý. S ostatními jednal vždy zdvořile, rozkazovací způsob téměř nepoužíval, avšak svůj nesouhlas dokázal dát jasně najevo. Sám byl skromný, dochvilný, pracovitý, nicméně postrádal vlastní iniciativu a žil stále podle osvojených konzervativních návyků. Nebyl schopen pochopit podstatu důležitých faktorů, které ovlivňovaly moderní dobu – nacionalismus a liberalismus. Určité principy, které byly Františkovi vštípeny v mládí, způsobily, že se císař bránil změnám. František Josef byl však oddaný úřednické práci a státnickým povinnostem. Na základě toho bychom mohli tvrdit, že de facto žádný soukromý život neměl, což by však nebyla úplná pravda.

Soukromý či osobní život Františka Josefa byl pochopitelně do velké míry provázán s pozicí císaře a lze tvrdit, že stejně jako politika ovlivnila jeho život, tak i jeho soukromí ovlivňovalo politiku. V životě rakouského císaře hrály ženy významnou roli, ať už to byla matka Žofie, choť Alžběta nebo jeho dvě „přítelkyně“ Anna a Kateřina. Právě ony utvářely Františkův osobní život. Práce poukázala na jeho milostné vztahy, které by mohly zkreslit či dokonce pokřivit pohled na císařovu osobnost. I přes toto riziko však chtěla autorka právě prezentací těchto vztahů ukázat lidštější stránku jeho osobnosti. Pokud hovoříme o osobním životě císaře Františka Josefa I., nemůžeme vynechat milenky, stejně jako nemůžeme opomenout jeho specifický vztah k monarchii a vládním povinnostem.

Seznam použité literatury

BOGDAN, Henry, *Historie Habsburků. Sedm století rodu*, Praha 2003.

CORTI, Egon, CONTE, Caesar, SOKOL, Hans, *Kaiser Franz Joseph. Im Abendglanz einer Epoche*, Wien 1990.

ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, *Habsburkové v českých dějinách. Ve stínu tvých křídel*, Praha 2012.

DEJMEK, Jindřich a kol., *František Josef I. Sto let od smrti*, Praha 2017.

EGGHARDOVÁ, Hanne, *Sisi a její děti. Ve stínu excentrické matky*, Praha 2013.

GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha 2000.

GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav, *Osud trůnu habsburského*, Praha 1986.

GRÖSSINGOVÁ, Sigrid-Maria, *Dvě nevěsty pro císaře. Sissi a její sestra Nené*, Praha 2002.

GRÖßINGOVÁ, Sigrid-Maria, *Sisi a její rodina*, Praha 2007.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Alžběta, císařovna proti své vůli*, Praha 2002.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Moje milá, dobrá přítelkyně! Milostný vztah císaře Františka Josefa I. a herečky Kateřiny Schrattové*, Praha 2002.

HERRE, Franz, *Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba*, Praha 1998.

HODÍK, Milan, *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.*, Praha 1970.

HOLLER, Gerd, *Žofie. Matka Františka Josefa I.*, Praha 1997.

KŘÍVÁNKOVÁ, Alena, *Sisi. 21 kapitol ze života rakouské císařovny*, Praha 2013.

MARKUS, Georg, *Katharina Schratt*, Wien 1987.

NAHOWSKI, Anna, SAATHEN, Friedrich (ed.), *Anna Nahowská a císař František Josef. Zápisky*, Brno 1994.

- PERNES, Jiří, *František Josef I. Nikdy nekorunovaný český král*, Praha 2005.
- REYNAUDOVÁ, Elisabeth, *Sisi, rakouská císařovna*, Praha 2011.
- SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999.
- STELLNER, František, *Císařova matka. Životní příběh arcivévodkyně Žofie, matky císaře Františka Josefa I.* In: *Historický obzor* 1996, č. 5/6, s. 108–114.
- TAYLOR, Alan John Percivale, *Poslední století habsburské monarchie. Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998.
- URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991.
- VAN DER KISTE, John, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008.
- VOCELKA, Karl, *Vše o Habsburcích*, Praha 2016.
- WEISSENSTEINER, Friedrich, *Ženy v životě Františka Josefa*, Praha 2014.
- WINKELHOFER, Martina, *Viribus unitis, císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa*, Praha 2011.

Resumé

Das Ziel diese Arbeit ist die Persönlichkeit Franz Josef I. vorzustellen und sein Personal- und Privatleben nahezubringen. Die Autorin bemüht sich über den Kaiser, wie einen alten Monarch, der viele Stunden mit Arbeit verbrachte, zu behandeln.

Franz Josef I. war wie ein Symbol als das Menschenwesen wahrgenommen. Sein Leben war sehr mit dem Staat und der Herrschaft verbunden. Franz Josef I. war wie ein Mensch ohne Gefühle beschrieben. Aufgrund des Einflusses seiner Erziehung lehrte nicht zu zeigen. Auf diesem Grund kann er ein bisschen kalt auf seiner Umgebung wirken.

Im Leben Franz Josef I. haben eine bedeutende Rolle die Frauen, wie z.B. seine Mutter Sophia, die Gemahlin Elizabeth oder seine zwei „Freundinnen“ Anna und Catherine gespielt. Gerade diese Frauen bildeten das Leben Franz Josef I. Diese Arbeit hinweist auch auf seine Liebesbeziehungen, die der Anblick an Kaisers Persönlichkeit entstellen können. Mit diesem Weg will die Autorin auf die größere Menschenseite seiner Persönlichkeit hinweisen.